

Poboj Mavsarjeve družine

Pred 60 leti se je zgodil eden najhujših partizanskih zločinov. 27. decembra 1942 je Gubčeva brigada na Dobu pri Mirni pobila sedem članov Mavsarjeve družine.

Leta 1942 so komunisti pobili na stotine Slovencev. Med drugim najmanj 28 celotnih družin (oče, mati in vsaj eden od otrok), ki so štele 107 ljudi. Ubili so tudi najmanj 41 "nepopolnih družin" (starsi ali eden od staršev in eden od otrok) z 91 člani. Neposredno so prizadeli torej najmanj 69 družin. Med najbolj tragične epizode komunistične revolucije sodi poboj desetih članov Mavsarjeve družine iz Praproč pri Šentrupertu na Dolenjskem. 27. decembra 1942 so partizani na pogorišču gradu Dob ubili očeta Jožeta Mavsarja (r. 1891), predvojnega šentruperskega župana, mater Terezijo Mavsar (r. 1893), sina

Darka Mavsarja (r. 1921), balkanskega prvaka v metu kopja, hčer Marijo Mavsar (r. 1926), sina Petra Mavsarja (r. 1929), sina Stanka Mavsarja (r. 1933), sedmo žrtev, sina Cirila Mavsarja (r. 1925) so takrat prisilili, da jim je gnal v gozd živino z gradu Dob, potem pa so ga neznano kje ubili.

Osmi žrtev je bil Vilko Mavsar (r. 1930), ki ga je partizan ustrelil 23. marca 1943 na cesti blizu Šentruperta. Deveto žrtev, Dolfija Mavsarja (r. 1922), so partizani ustrelili 2. maja 1943 skozi lino v utrdbi postojanke šentruperske vaške straže. Deseta žrtev je bil Pavel Mavsar (r. 1924). Njega so ubili med množičnimi poboji domobrancev v Kočevskem rogu 8. junija 1945. Vojno sta preživela dva brata, duhovnik Jože Mavsar in France Mavsar. Oba sta morala zbežati v tujino.

Župan Mavsar

Prelat Jože Mavsar je v Ameriki napisal pričevanje o tragičnem poboju svoje družine.

"Občina Št. Rupert, ki je štela okoli 5.000 prebivalcev, si je leta 1935 izbrala župana v naši vasi, in sicer mojega očeta Josipa Mavsarja, ki je kandidiral na katoliški listi. Zaradi izrednih gospodarskih sposobnosti so novo izvoljenega župana spoštovali tudi nasprotniki liberalci.

Četrte ure od naše vasi je stalo obsežno poslopje grad Dob. Jeseni 1942 so italijanski vojaki Dob zasedli in ga utrdili. Moj oče se je preselil vanj, da bi bil varen pred preganjalci in bliže domačiji. Podnevi je vodil občino in kmetijo, ponoči pa prenočeval za varnim zidovjem gradu. Družina je ostala doma. Komunisti ne bi bili komunisti, če bi opustili svoj naklep. Za vsako ceno so hoteli mojega očeta 'likvidirati'. Hladno premišljeno in načrtno so izvajali krvava gesla revolucije. Predvsem so se hoteli znebiti neupogljivih in nepodkupljivih mož, ki so imeli zaupanje podeželskega ljudstva za seboj. Nekajkrat so ponoči nasilno prihrumeli v našo hišo. Nago-

varjali so družino, naj vpliva na očeta, da se vrne. Trikrat so našo domačijo temeljito izropali. Nazadnje so začeli groziti, da bodo pomorili vse, če očeta ne dobe v roke. Strašne so bile te noči! Brez spanja, brez pokoja, polne tesnobe pričakovanja...

V tej rastoči duševni in telesni stiski družina ni mogla več zdržati. Šla je po stopinjah očeta za varno zidovje gradu. Podnevi je obdelovala polja, skrbela za kmetijo, v mraku pa si je poiskala zatočišče v grajskih sobanah.

Tako so nam med strahom in upanjem tekli dnevi. Sledili so božični prazniki leta 1942 in z njimi dogodki, ki mi bodo vse življenje ostali v neizbrisnem spominu. Na večer sv. Štefana, prvega krščanskega mučenca, smo se kakor vsak večer zatekli v grad Dob. Nismo slutili, da večini izmed nas tečejo zadnje ure...

Okoli desete ure zvečer (26. decembra 1942) se je začelo prvo dejanje drame, ki je stopnjema rasla v tragedijo. Pod gradom so zadržale

strojnice... 'Partizani!' je zamolklo jeknilo v noč, se odbijalo od gluhih sten, udarjalo v mozeg in kri.

Z ognjem nad branilce

Partizani so vdrl v prvo nadstropje in zanetili ogenj. Temni srednji vek s svojimi strahotami, z ognjem in mečem v zgodovini zaznamovan, je vstal iz groba in šel preko nas, živih prič 'humanitete' 20. stoletja...

Namen oblegovalcev je bil prozoren: prisiliti so nas hoteli, da bi se vdali. Uvideli so, da nam drugače ne morejo do živega. 'Vdajte se! Vdajte se!' Gost dim se je začel valiti navzgor, prodirati v sleherni kotiček starinskega poslopja. Težko kot mora nam je legel v pljuča in nas do solz žgal v oči.

Partizani so se iz prvega nadstropja umaknili nazaj v pritličje. V to jih je prisilil ogenj, ki so ga podtaknili. Prvo nadstropje je bilo prosto... V vročinski naglici smo zdrveli navzdol in se utaborili v prostoru, ki ga ogenj še ni zajel. Brat se je z obupnim naporom človeka, ki se potaplja, lotil trdega dela. Z vojaškim nožem je začel dolbsti, rezljati, cefrati strop pod seboj. Njegov trud je bil kronan z uspehom: posrečilo se mu je napraviti tesno odprtino. Vedel je, da je spodaj pritlična shramba. Tega skrajnega, vogelnega dela grajskega poslopja partizani niso zasedli. Po vrvi smo se spustili skozi odprtino. Shramba nam je dajala varno zatočišče. Vsaj začasno...

Dolgo tudi v tem skrivališču nismo mogli vzdržati. Ognjeni jeziki so začeli lizati lesena vrata shrambe. Neznosna vročina in dim sta nas prisilila, da smo spet splezali po vrvi navzgor v prvo nadstropje.

Zgoreti ali se vdati

Med upanjem in strahom smo dočakali jutro 27. decembra. Ognjeni jeziki so hlastali zmerom bliže. Pričakovati je bilo, da bo kmalu ves grad v plamenih. Poslednja iskrica upanja je ugasnila. Spet smo se po vrvi spustili navzdol v pritlično shrambo. Silen val vročine nam je bušnil v obraz. Vrata so čedalje bolj črnela v objemu plamenov. Kmalu so se zrušila na kup in se spremenila v saje in pepel... Pred nami je zazijal dolg, ozek hodnik, ki je grajsko poslopje sekal v dva dela. Partizani so izvohali naše skrivališče in nas začeli obsipavati s

svinčenkami. A vse krogle so se odbijale od sten mračnega hodnika.

Obupna odločitev, ali zgoreti v ognju ali se na milost in nemilost vdati oblegovalcem ali pa se pognati skozi okno, je zrasla pred nami v vsej svoji grozljivi, spačeni podobi. V steni temačne shrambe je bila ozka lina, zavarovana s težkim železnim klinovjem. Z naporom vseh sil smo klinovje odstranili in razširili lino. Vrata v prostost so bila odprta... A se še nismo odločili. Ure so tekale, tekale.

Med življenjem in smrtjo

Poslednjič smo si segli v roko in se prisrčno poslovili drug od drugega. 'Zbogom, zbogom!' so šepetale ustnice, srca pa so nam zadržala v sladkem upanju, da se čez nekaj minut snidemo v prostosti ali v večnosti. Nihče ni jokalo ob slovesu, niti moj najmlajši, najljubši brat Stanko ne. Bil je še otrok: komaj devet pomladi je šel mimo njega. Stopili smo k oknu. Kaj nas čaka zunaj? Življenje ali smrt? Ni bilo časa za razmišljanje in omahovanje. Ogenj in dim sta nas priganjala. Drug za drugim smo se povzpeli k lini in se pognali navzdol...

Prvi skok v neznano je tvegala moja sestra Marija. Bila je v cvetu svojega devišstva: komaj 16 let je zrla lepoto Božjega stvarstva. Partizani so jo zgrabili in ujeli. Za njo se je pognal 12-letni brat Vilko.

Njemu se je še enkrat

gedije, sem dognal šele pozneje, ko je bila noč groze že daleč za menoj."

"Osvoboditev" in oblast

Uničenje Doba je bil del partizanskih akcij, ki so se začele po 25. novembru 1942, ko je partizansko glavno poveljstvo izdalo "dnevno povelje", v katerem je zapisalo, da se začne obdobje, v katerem morajo do konca razbiti okupatorje ter njihove belogardistične in mihailovičevske pomagače. "Osvoboditi moramo Slovenijo njihovega krvavega nasilja, zavarovati na tej naši zemlji edino zakonito oblast, oblast slovenskega naroda, oblast slovenskega ljudstva, to se pravi oblast OF." To povelje je samo eno izmed mnogih zelo podobnih, ki so jih komunisti takrat izdajali kot po tekočem traku. Iz njega se natančno vidi, za kaj je šlo. S svojimi napadi naj bi Slovenijo osvobodili "krvavega nasilja" drugih, in resnici pa je predvsem šlo za njihovo nasilje.

Jože Mavsar se je usmeril proti domači vasi Praproče, brat Vilko pa je odšel naravnost proti Mokronogu, pod varstvo tamkajšnje italijanske posadke. Jože Mavsar: "Vsi smo skakali iz gradu. Na tleh je bilo nekaj snega. Kroglice so švigale naokrog, ker so me takoj opazili. Vrgel sem se na sneg, narkar je streljanje prenehalo. Naprej sem se plazil in kmalu zaslišal nekoga, ki je jokal. Bil je nek možar,

ki je bil z na-

skrušen prosil, naj prizanese nesrečni družini. Poveljnik mu je obljubil, da bo izpustil vse, takoj ko jih bodo zaslišali. Svoje besede ni držal. Bil je pač komunist...

Šele naslednji dan, 28. decembra, potem ko so 'osvoboditelji' dokončali svoje 'osvobodilno' delo in se umaknili nazaj v gozd, so si domačini upali približati prizorišču burnih dogodkov. V bližini gradu so našli na tleh dolg nož, okrvavljen do ročaja. Zraven njega je ležal klobuk mojega očeta... Polni zlih slutenj so se napotili dalje. Grad Dob je bil spremenjen v pogorišče. Le gole stene so štrlele navzgor – okamnel protest, nema obsodba zlagane kulture dvajsetega stoletja! Kot mračni grobarji so domačini hodili po sledovih razdejavanja, stikali med ruševinami in iskali žrtve komunističnega nasilja.

Naenkrat so presunjeni onemeli. Prizor, ki je spominjal na srednjeveške grozote, se je odprl njihovim očem. Pred njimi je bila grmada, ki je sredi mrtvaške tišine dogorevala. Vrh grmade je med tlečimi ogorki, pojemačo žerjavico in umazaniam pepelom ležalo šest strahotno zmaličenih trupel. Ena sama misel je kot oster meč preblisnila vse: Mavsarjeva družina.

Niti najmlajšemu bratu Stanku, ki je imel komaj devet let, niso prizanesli. Ožgano trupelce je krčevito stiskalo roke k prsim.

Prepoved pokopa doma

Ostanke šestih trupel smo položili v skupno krsto. Hoteli smo jih pokopati na domačem pokopališču v Šentrupertu. Partizani so zagrozili, da bodo streljali na pogrebce, ki bodo spremljali krsto. Sovraštvo, ki so ga oznanjali glasniki novega časa in novega človeka, niti nad grobom ne najde potešitve. Krsto smo morali prenesti v sedem kilometrov oddaljeni Mokronog. Tam je črna zemlja gostoljubno sprejela vase prvih šest žrtev naše družine: 51-letnega očeta Jožeta, 49-letno mater Terezijo, 16-letno Marijo ter tri brate, 21-letnega Darka, 13-letnega Petra in 9-letnega Stanka."

Trupla 17-letnega Cirila niso našli. Prisilili so ga, da jim je gnil v gozd pod Debencem živino iz graščinskih hlevov, potem pa so ga nekje ustrelili.

Konec prihodnjic

Ivo Žajdela

v življenju nasmehnila sreča: pobegnil je. Tudi jaz sem ušel smrti. Partizanske krogle so švigale okoli mene, a zadela me ni nobena. Božja volja je bila, da sem ostal živa priča teh strašnih ur.

Vsi drugi svoji – oče, mati, sestra Marija in še štirje bratje – so padli komunistom v roke. Med zmagoslavnim tuljenjem so jih odgnali v grajski hlev. Videli se nismo nikoli več. Kako se je za zidovjem gorečega gradu odigralo poslednje dejanje tra-

mi. Bil je obstreljen. Vlekel sem ga do prve vasi, nato pa ušel naprej."

Smrt v ognju

Vrnimo se k pripovedi Jožeta Mavsarja. "Vznemirljiva vest, da so partizani napadli grad Dob in ga zagzali, graščaka, njegovo ženo in sina ter vso posadko pobili, našo družino pa zajeli, se je bliskovito razširila po okolici. Stari oče moje pokojne matere se je nemudoma napotil k partizanskemu poveljniku in ga ves